

CARINSKO PRAVO SREDNJOVJEKOVNE BOSNE

UDK/UDC: 342.743(497.15)“04/13”
Prethodno saopćenje

Dr. sc. Dževad Drino, vanr. profesor
Pravni fakultet Univerziteta u Zenici

Sažetak

Carine su oblik posrednog poreza koji se plaća kada roba prelazi državnu granicu, u srednjovjekovlju su se ubirale drugačije nego danas, potiču od običajem utvrđenih prihoda krune odakle im dolazi i samo ime. Carine ubire vladar, država ali i pojedini gradovi; u Egiptu se smatra da je ustrojena u doba faraona Đosera (period Starog carstva, 2670-2150.g. stare ere), u antičkoj Atini je iznosila 2% na uvoz i izvoz preko luke Pirej, dok nam je iz rimske imperije sačuvan tekst carinskog zakona provincije Azije (Lex portorii Asiae) po kome je iznosila 2-2,5% i plaćana je na granicama provincije.

Povelja Kulina bana iz 1189.g. ne pominje riječ carina, ona se prvi put pojavljuje u poveljama bana Mateja Ninoslava (1232-1249.) kao „desetak“ od kojega su i dubrovački trgovci izrekom oslobođeni plaćanja. Ban Stjepan II Kotromanić (1292-1353.), koji je udvostručio državnu teritoriju i izašao na Jadran, februara 1326.g. obavještava Dubrovčane o uvođenju carine od 10%, poveljom iz 1332.g. prekinuta je stogodišnja stanka u izdavanju povelja Dubrovniku, a poveljom iz 1334.g. predviđen i zakup carina.

Najstariji carinski pravni zbornik kod Južnih Slavena uopće jeste Knjiga odredaba Dubrovačke carinarnice iz 1277. g. (Liber statutorum dogane Ragusii), čije odredbe su uveliko uticale na izgradnju i razvitak carinskog prava bosanske banovine i kraljevine.

Ključne riječi: Bosna, carine, Dubrovnik, porez, trgovina

Uvod

Carine predstavljaju sastavni dio kulturno- civilizacijskog naslijeđa historijskih etapa prvih civilizacija, razvijaju se upore-

do sa razvitkom trgovine, zanatstva i pomorstva - počivaju na starom temelju razmjene dobara uz upotrebu novca, ali i kao prvi fiskalni mehanizam svake države. Shodno tomu, carinsko pravo predstavlja poseban dio fiskalnog prava koji podrazumijeva skup svih propisa kojima su uređena carinjenje i carinski nadzor roba na određenom carinskom području.¹

Veliki engleski pravnik Blekston nalazi da su carine dažbine i doprinosi koji se plaćaju na robu koja se uvozi ili izvozi te slične obaveze koje potiču od običajem utvrđenih prihoda krune (*dacium regni*- kraljevske daće na uvoz/izvoz robe).² U antičkoj Ateni su iznosile 2%, a iz Rima nam je ostao sačuvan carinski zakon provincije Azija (*lex portorii Asiae*)³, dok su u srednjovjekovlju sastavni dio financijske politike gradskih komuna, često uključuju plaćanja različitih usluga u trgovini, nerijetko i upotrebu vaga, utega i mjera.

Etimološki pojam carina nastaje uobičajenim dodavanjem na imeničnu osnovu (*car*) sufiksa *-ina*, kao i slične imenice brodarina, glavarina, poljarina, stanarina.

Sama riječ carina (*vectigal, portorium*) ima u feudalizmu slijedeća značenja:

1. Daća što se plaća pri uvozu, provožu ili izvozu robe.
2. U dubrovačkom pravu je oznaka za zemlju što je vlasnici koriste za vlastiti račun.
3. Naknada što se daje vlasnicima zemlje.
4. Vrtarina na gradskim vratima.
5. Zgrada sa carinskim službenicima.⁴

Enciklopedijski rečeno, carine predstavljaju vrstu neizravnih poreza na robu koja prelazi državnu, odnosno carinsku granicu, odnosno kad iz nje izlazi, kad se roba provoži ili prenosi preko državne teritorije, a kao poseban porez na potrošnju, osim fiskalnog karaktera

1 Ilić-Popov, G., Pavlović, Đ. (2003.), *Leksikon javnih finansija*, Beograd, 359-376.

2 Blackstone, W. (1766.), *Commentaries on the Law of England*, London, 22.

3 Engelmann, H., Knibbe, D. (1989.), *Das Zollgesetz der Provinz Asia*, 35.

4 Herkov, Z. (1974.), *Građa za financijsko - pravni riječnik feudalne epohe Hrvatske*, I, 147.

imaju i karakter kontrole uvoza/izvoza.⁵ One su zapravo i najstariji instrument vanjske politike, u srednjem vijeku ubiru ih vladari, feudalski gradovi, oblasni gospodari, čak i crkva.

Carine se dijele:

- po smjeru kretanja - na uvozne, izvozne i tranzitne,
- po načinu carinjenja - ad valorem, specifične, kombinovane,
- po učinku - na fiskalne i zaštitne,
- po namjeni - na preferencijalne, diferencijalne, prohibitorne, retrozivne, kompenzatorne i antidampinške.

Treba ih razlikovati od pristojbi (taksi), maltarine (*sicca telonia*), cestarine, mostarine, lučkih taksi i ostalih naknada u prometu.⁶

Na Jadranu ih prva uvodi Venecija u VI stoljeću; otuda i naziv *dogana* (ono što se plaća duždu, *doge*), dok je najstariji carinski pravni zbornik na Jadranu, ali i kod Južnih Slavena uopće *Knjiga odredaba Dubrovačke carinarnice* iz 1277. godine, *Liber statutorumdogane Ragusii*, prevedena i objavljena 1981. godine. U Crnoj Gori se carine regulišu prvi puta u kodeksu „*Zakonik Opšći crnogorski i Brdski*“ od 18. oktobra 1798. godine, što je i Dan carine u nezavisnoj Crnoj Gori.⁷

U Srbiji su carine regulisane u članovima 120. i 121. Dušanovog zakonika iz 1349. godine (dopunjenog 1354. g.), a 25. maja 1804. godine donešen je prvi propis o đumruku na rijeci Savi kod Ostružnice, dok knez Miloš Obrenović donosi *Zakon o ustrojstvu đumruka* 1863. godine, sa ukupno organizovanih 27. carinarnica.⁸ Na tlu današnje Hrvatske carine se navode u povelji ugarskog kralja Kolomana iz 1108. godine.

5 *Hrvatske enciklopedija*, (2007.), Leksikografski Zavod „Miroslav Krleža“, sv. III, 73. ili elektronski na adresi enciklopedija.hr/natuknica-carine.

6 Drino, DŽ., „*Elementi rimskog prava u trgovačkom i rudarskom pravu srednjovjekovne Bosne*“, doktorska disertacija, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, 2007.

7 Bojović, J.R. (1982.), *Zakonik knjaza Danila*, Istorijski institut SR Crne Gore, Titograd, 9.

8 Mišić, S., Veselinović, A. (1999.), Carine. Ćirković, S., Mihaljčić, R., *Leksikon srpskog srednjeg veka*, Beograd, 792-795.

Današnje moderne carine su izgradili merkantilisti u XVII i XVIII stoljeću, kao i sistem protekcionizma - mjera ekonomske države s ciljem zaštite domaće proizvodnje u odnosu na konkurenciju inozemnih proizvođača. Sama riječ je novolatinskog porijekla od *protectio*, zaštita.⁹

Kada je riječ o službenicima koji prikupljaju carinu, odnosno carinicima, zanimljivo je spomenuti da se kod Dantea carinici, kao veliki grijешnici, nalaze u sedmom krugu pakla (vjerovjesnik islama Muhamed, kao još veći grijешnik je u devetom!). Njihovi srednjovjekovni nazivi u vrelima su - *camerarius*, *daianus*, *datarius porte civitatis*, *doanarius*, *gabellarius*, *officialis contrabandi*. Oni u bosanskohercegovačkom srednjovjekovnom društvu uživaju primjeren ugled u svojoj sredini, za razliku od biblijskog pa i Ciceronovog mišljenja da „profesija carinika i zelenaša sama po sebi izaziva mržnju ljudi”.¹⁰ Zaštitnikom carinika se smatra sveti Matej iz grada Kafarnauma u Galileji, carinik u službi Rimljana, a njegov blagdan se slavi 21. septembra.¹¹

I

Najznačajniji istraživač bosanskog srednjovjekovlja, Desanka Kovačević Kojić, analizirajući privredni razvoj srednjovjekovne bosanske države u nikad završenom projektu Akademije Nauka i Umjetnosti Bosne i Hercegovine, navodi da „sa banom Kulinom počinje pismo i privredna historija Bosne i Hercegovine”,¹² pa mi je to bio motiv da pokušam prezentirati dio naše pravne prošlosti kroz razvitak carinskog prava srednjovjekovne bosanske banovine i kraljevine.

U bosanskohercegovačkoj historiografiji, kao i o ostalim institutima pravnog razvitka bosanskog srednjovjekovlja, o samoj carini postoji jako malo radova. Još uvijek su najznačajniji specijalizirani ra-

9 Šire u: Kulisher, J. (1957.), *Opća ekonomska povijest novog vijeka*, Zagreb. Cunow, H. (1958.), *Opšta privredna historija I-IV*, Beograd.

10 Ciceron, (2002.), *Država*, Beograd, 96.

11 Glazier, M., Hellwig, M.M. (2005.), *Savremena katolička enciklopedija*, sv.I, Split, 160.

12 Kovačević- Kojić, D., „Privredni razvoj srednjovjekovne bosanske države“, Prilozi istoriji Bosne i Hercegovine I, Društvo i privreda srednjovjekovne Bosne, Posebna izdanja Akademije nauka i Umjetnosti Bosne i Hercegovine, 88, Odjeljenje društvenih nauka, knjiga 18, Sarajevo, 1987, 90.

dovi Desanke Kovačević¹³ ili stariji radovi o srpskim carinama,¹⁴ dok je posljednji kvalitetan rad mladog povjesničara Gorana Mijočevića iz Mostara.¹⁵

Povijesni razvitak bosanskohercegovačkih carina u srednjovjekovlju ukazuje na brojne početne povlastice i oslobađanja sa ciljem privlačenja trgovaca u zemlju, jer njihov dolazak nije nikada jednosmjernan, do kasnijih razrađenih carinskih odredaba i tarifa. Naplaćuju ih bosanski banovi pa bosanski kraljevi, oblasni gospodari, gradski knezovi, a često su i predmet zakupa ili dijeljenja prava kao kraljevskog dara. Tako ugarski kralj Ladislav 1404. godine daruje bosanskom kralju polovinu naplaćene carine iz dalmatinskih gradova Trogira i Šibenika.¹⁶ Upravo u Ugarskoj nalazimo i na reforme kralja Karla Roberta koji je gradovima pokraj trgovačkih putova dodijelio pravo zaustavljanja robe (*ius stapuli, stapulrecht*), što je umnogome doprinijelo usponu trgovačkih gradova kraj plovnih rijeka i tranzitnih putova.¹⁷

Anto Babić, pišući o društvu srednjovjekovne bosanske države, skreće pažnju da u bosansko- mletačkim pregovorima o trgovini u jesen 1403. godine kralj Stjepan Ostoja nudi Mlečanima povlasticu da njegovi trgovci (*mercatores sui*) na čitavom prostoru njegova vladanja (*per totum suum dominum*) neće trgovati s drugim strancima nego samo sa mletačkim trgovcima, te sa njima sklapa prvu povelju 1404. godine.¹⁸ Ne zaboravimo da su u ovom periodu trgovci bili vlast ne samo u Dubrovniku i Veneciji, nego i u najvećem dijelu razvijene Evrope - u Firenci, Đenovi, Lionu, Brižu, Amsterdamu, sve do Breme-

13 Kovačević, D., „Razvoj i organizacija carina u srednjovjekovnoj Bosni“, Glasnik Istorijškog Društva Bosne i Hercegovine, VI, Sarajevo, 229- 248.

14 Ivanović, M.K. (1948.), *Prilozi za istoriju carina u srednjovekovnim srpskim državama*, reprint časopisa *Starine*, Beograd.

15 Mijočević, G., „Institucija carina u srednjovjekovnoj Bosni“, Hum, Mostar, XI,17-18, 2017, 310 - 324.

16 Grgurica, N. (2007.), *Kroz 4700 godina carine*, Naklada Bošković, Split, 140.

17 Drino, Dž. (2018.), *Balkan - državopravna historija*, Pravni Fakultet Univerziteta u Zenici, Zenica, 140. Šire u: *Decretum Tripartitum*, (2005.), Budapest.

18 Ljubić, Š., *Listine*, V, 20., u: Babić, A., „Društvo srednjovjekovne bosanske države“, *Prilozi za istoriju Bosne i Hercegovine*, I (Društvo i privreda srednjovjekovne bosanske države), Posebna izdanja ANUBiH, 79, Odjeljenje društvenih nauka 17, Sarajevo, 1987, 37.

na i Hamburga.¹⁹ Profesor Mustafa Imamović skreće pažnju da riječ „trgovina“ u srednjovjekovnoj Bosni predstavlja taksu koju su brodari plaćali na pristajanje i isplavljanje brodova iz bosanskih primorskih, ali i riječnih luka - a ne trgovačke takse ili carine!²⁰

II

Carinska politika je predmet pažljivog praćenja. Nije slučajno da prilikom ugovaranja trgovačkih odnosa Bosne i Hercegovine i Dubrovnika, nikada nije unesena klauzula o slobodi trgovanja žitaricama, kao što, primjerice, sadrži povelja srpskog kralja Milutina. U atenskom polisu, u doba Perikleja, uvodi se zabrana izvoza žita sa Crnomorskih područja, ali i maslinova ulja što su prve mjere restriktivne carinske politike u povijesti.²¹

U povelji Kulina bana carine se ne spominju. Prvi posredan spomen nalazimo u poveljama bana Matije Ninoslava (1232.-1249.). Od četiri povelje dvije su nedatirane, prva je potvrda povlastica datih od bana Kulina, u drugoj se navodi desetina (desetak) - sa jasnom izrekom- *da se ne uzima!*²²

Veliki bosanski ban Stjepan II Kotromanić je udvostručio teritorij države, a zahvaljujući razvoju rudarstva i trgovine, izašao je na Jadran i u povelji dubrovačkim trgovcima u februaru 1326. godine obavještava da će uzimati deseti dio robe koju trgovci budu nosili u njegovu zemlju, dok u aktu iz 1334. godine daje u zakup carinu Drijeva.²³

Riječ carina ulazi i u toponomastiku. U dubrovačkim izvorima se navodi selo Lednice (na putu ka Trebinju), čije je drugo ime Carina.

19 Drino, Dž. (2018.), *Balkan - državnopravna historija*, Pravni fakultet Univerziteta u Zenici, 127.

20 Šire u: Imamović, M. (2006.), *Osnove upravno - političkog i državnopravnog položaja Bosne i Hercegovine*, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 45.

21 Neurath, O. (1957.), *Istorija antičke privrede*, Beograd, 88.

22 U momentu pisanja ovog rada konačno je objavljeno kapitalno djelo za srednjovjekovnu povijest Bosne i Hercegovine, sa poveljama bosanskih vladara - Dautović, Dž. et.al. (2019.), *Codex diplomaticus regni Bosnae*. Povelje i pisma stare bosanske države, Mladinska knjiga, Ljubljana.

23 Slična situacija je u Češkoj. 1302. godine kralj Vaclav II naredio da se sastavi *Jus Regale Montanorum* (Zakon o rudnicima) u Kutnoj Gori, u kome se izrekom obrađuju i carine na rude i metale. Carine se daju u zakup, kao i drugdje u Evropi, tako se u Genovi pomorska carina daje u zakup bankarima - *gabella caricatorum*.

Dubrovačka riječ za carinu - kumerak je od lat. *commercium* - što je tvorba i turske riječi đumruk. Na kraju, hercegovački toponim Gabela, ranije srednjovjekovni grad Drijeva, ima porijeklo od arapske riječi *al-gabala*, koja označava taksu za sol.²⁴

Dubrovačka podjela carina bila je na kopnene - *doana per terram* i pomorske - *doana maris*, dok je slavenska carina ili *dohana shiava* bila za sve zemlje zaleđa.²⁵

Carine u Bosni plaćaju Vlasi - prevoznici ili vlasnici robe. Carina je u vlasništvu kralja, oblasnog gospodara ili čak više vlasnika. Prvi bosanski oblasni gospodar koji izdaje povelje o slobodi trgovine na svom području jeste Radič Sanković, koji izdaje povelju Dubrovniku 1391. godine, da bi kasnije herceg Stjepan Vukčić Kosača vodio mali „carinski rat“ sa dubrovačkim trgovcima. Taj „carinski rat“ ogleđao se u činjenici da je on uveo carinu na stoku od velikih 10%, čak i na onu u tranzitu, pa kao uslov za ukidanje carine naplaćuje trgovačkim karavanima travninu.²⁶

Dubrovnik i herceg Stjepan Kosača vode „carinski rat“ sve dok 1450. g. nisu napravili zajednički popis carina. Ovaj popis carina ujedno predstavlja i prvi dokumenat o ugovorenim (konvencionalnim) carinama u Bosni.²⁷ Radi tog carinskog rata dubrovački trgovci traže nove putne pravce za dostavu robe na bosansko tržište. S tim u vezi, dana 26.8.1450. pišu mletačkom knezu Splita Donatu Barbaru i traže dozvolu za prijevoz tkanina preko Splita, uz upit za carinu? Odgovor brzo stiže već 2. septembra, a uz saglasnost za provoz roba traži se carina u iznosu od jednog dukata po tovaru, koji carinici ne smiju raspakovati, a za ostale robe po procjeni carinika.²⁸

Najdragocjenije podatke o organizaciji i radu carinarnica dobivamo o carinarnici Drijeva. Na čelu ove carinarnice bio je gubernator (upravnik, bizantski- kotopan), postoji knjiga ulaska i izlaska, barka za čuvanje ušća Neretve od krijumčara, službenici, sluge i tri oficijala

24 Tošić, Đ. (1987.), *Trg Drijeva u srednjem vijeku*, Veselin Masleša, Sarajevo.

25 Grgurica, N. (2007.), *Kroz 4700 godina carine*, Naklada Bošković, Split, 131.

26 Državni Arhiv u Dubrovniku, *Acta consilium Rogatorum*, XI, folija 212.-6.7.1450. g.

27 Državni Arhiv u Dubrovniku, *Lettere e Commissioni di Levante*, XIV, folija 46. - 2011.1450.

28 Isailović, N., „Četiri pisma iz 1450. i 1451. godine o prometu dubrovačke robe prema Bosni“, *Mješovitograđa-Miscellanea*, knjiga 36, Beograd, 2015, 21-35.

(službenika).²⁹

Carine su uobičajeno davane u zakup. Profesorica Desanka Kovačević iznosi doduše obazrivu tvrdnju da su „izgleda Dubrovčani bili jedini zakupci carina u Bosni.”³⁰ Njena opaska ne stoji; zakupci olovske carine su dva Mlečanina, zakupci carine Brštanik su iz Firence, a zakupci su i Kotorani, itd.

Na kraju treba istaći da je uobičajena carinska stopa iznosila 1/10 i plaćala se na trgovima gdje se i prodavala roba, a gdje su i postojale zgrade carinarnice - *domo dohanerii*, dok se prevozna carina naplaćivala po tovaru robe. Početkom 1428. godine uvodi se posebna mjera bolanja srebra (kako bosanskog tako i tranzitnog!). To je mjera pečaćenja kraljevskim pečatom uz plaćanje dažbina, nebolano srebro se plijenilo kao krijumčareno na što su pazili svi carinici.

Zaključak

Bosansko carinsko pravo u srednjovjekovlju se razvijalo kroz trgovinu sa Dubrovnikom, pa je i samo dubrovačko pravo (kako s pravom ocjenjuje profesor Mustafa Imamović) pomoćni pravni izvor u Bosni. Ono je i dragocjen pokazatelj stanja ukupnih privrednih odnosa, ali i jasan znak suvereniteta i nezavisnosti zemlje. Nakon početnog oslobađanja od obaveze plaćanja carina, koje su izvršili ban Kulin i ban Matej Ninoslav, ban Stjepan II dubrovačkim trgovcima uvodi obavezu plaćanja carine, na što oni reaguju tvrdnjom da je to *contra antiquas consuetudines* (protivno starim običajima). Ipak, kasniji veliki zamah rudarstva i sveukupne trgovine poprma takve obrise da više nijedan vladar nikada ne spominje bilo kakvo oslobađanje od carina (Izuzetak su kratkotrajni akti kralja Tvrtka I iz 1375.g. o privremenom oslobađanju od carina).

Zakup carina, uobičajen u Evropi, nalazimo i u Bosni. Službenici carinici (*gabeloti*) se nakon kralja (prve vijesti o *gabelotur regius* su iz 1389. g.) nalaze i u službi kod oblasnih gospodara. Kraljev carinik je po hijerarhiji ispred globara a ispod župana. Po istraživanjima Desan-

29 Oficijalima je bilo odobreno da mogu potrošiti 30 perpera iz sredstava carine „*in reffificiando*“ i „*in reaptacionem parvi magazeni salis*“ - izvor u: Državni Arhiv u Dubrovniku, *Acta consilium Rogatorum*, V, folija 285-17.6.1435.

30 Kovačević, D. (1961.), *Trgovina u srednjovjekovnoj Bosni*, Sarajevo, 235.

ke Kovačević Kojić carinsku službu vrše domaći ljudi, što ukazuje na njihovu pismenost ali i osposobljenost za složen tehnički proces carinjenja robe. Način određivanja carinske stope se mijenjao. Dok ban Matej Ninoslav 1240. i 1249. godine oslobađa dubrovčane desetka, ban Stjepan II izričito navodi da će od njihovih trgovaca uzimati *decimam partemonium mercatonium quas ad partes suas portabunt*, što čini desetinu općom carinskom stopom u toku cijelog razvitka carinskog prava srednjovjekovne bosanske države.

Ukupno uzevši, srednjovjekovna Bosna je vodila pažljivu carinsku politiku, koja se kretala od korisnog početnog oslobađanja od obaveze plaćanja carina do ustanovljenja jedinstvene carinske stope, te koja je obuhvatala mjere kontrole pa i poimenične zabrane izvoza, čime su se odredbe bosanskog srednjovjekovnog carinskog prava po svojoj osnovi, približile tadašnjem evropskom pojmu carinskog prava.

Bibliografija

Izvori

NEOBJAVLJENI:

Državni arhiv u Dubrovniku:

1. *Acta consilium Rogatorum*,
2. *Lettere e Commissioni di Levante*.

OBJAVLJENI:

1. Ciceron, 2002, *Država*, Beograd,
2. Dautović, Dž. et.al. (2019.), *Codex diplomaticus regni Bosnae. Povelje i pisma stare bosanske države*, Mladinska knjiga, Ljubljana.
3. Singler, L. (2003.), *Fibonacci Liber Abaci*.
4. Isailović, N., „Četiri pisma iz 1450 i 1451.godine o prometu dubrovačke robe prema Bosni“, Mješovita građa - Miscellanea, knjiga 36., Beograd, 21-35.
5. *Liber statutorum dogane Ragusii*. Knjiga odredaba dubrovačke carinarnice 1277, 1989, prepisao, priredio i preveo Lučić J., Dubrovnik.
6. Ljubić, Š. *Listine*, V.
7. Werboczi, I. (2005.), *Decretum Tripartitum Latino - Hungaricum juris consuetudinarii incltyi regni Hungariae&Transilvanie*, Kiado, Budapest.

Literatura

1. Babić, A., „Društvo srednjovjekovne bosanske države“, Prilozi za istoriju Bosne i Hercegovine, I (Društvo i privreda srednjovjekovne bosanske države), Posebna izdanja ANUBiH, 79, Odjeljenje društvenih nauka 17, Sarajevo, 1987, 21-83.
2. Bojović, J.R. (1982.), *Zakonik knjaza Danila*, Istorijski institut SR Crne Gore, Titograd.
3. Blackstone, W. (1766.), *Commentaries on the Law of England*, London.
4. Cunow, H. (1958.), *Opšta privredna historija I-IV*, Beograd.
5. Drino, Dž., „*Elementi rimskog prava u trgovačkom i rudarskom pravu srednjovjekovne Bosne*“, doktorska disertacija, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2007.
6. Drino, Dž. (2018.), *Balkan - državopravna historija*, Pravni fakultet Univerziteta u Zenici, Zenica.
7. Engelmann H., Knibbe, D. (1989.), *Das Zollgesetz der Provinz Asia*, Wien.
8. Ferguson, N. (2009.), *Uspon novca: Financijska povijest svijeta*, Naklada Ljevak, Zagreb.
9. Grgurica, N. (2007.), *Kroz 4700 godina carine*, Naklada Bošković, Split.
10. Herkov, Z. (1974.), *Građa za financijsko - pravni riječnik feudalne epohe Hrvatske*.
11. *Hrvatske enciklopedija*, Leksikografski Zavod „Miroslav Krleža“, sv.III, 73, 2007. – elektronski zapis na adresi enciklopedija.hr/natuknica-carine.
12. Imamović, M. (2006.) , *Osnove upravno- političkog i državopravnog položaja Bosne i Hercegovine*, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo.
13. Isailović, N., „*Četiri pisma iz 1450 i 1451.godine o prometu dubrovačke robe prema Bosni*“, Mješovita građa - Miscellanea, knjiga 36, Beograd, 2015, 21-35.
14. Ivanović, M.K. (1948.), *Prilozi za istoriju carina u srednjovekovnim srpskim državama*, reprint časopisa Starine, Beograd.
15. Jakab, E. (2006.), *Binnenzolle auf Seefracht, Imperium und Pro-*

vinzen (Zentrale und Regionen), Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu.

16. Kovačević, D., „Razvoj i organizacija carina u srednjovjekovnoj Bosni, Glasnik Istorijskog Društva Bosne i Hercegovine, VI, Sarajevo, 229- 248.
17. Kovačević, D. (1961.), *Trgovina u srednjovjekovnoj Bosni*, Sarajevo,
18. Kovačević- Kojić, D., „Privredni razvoj srednjovjekovne bosanske države, Prilozi istoriji Bosne i Heregovine I, Društvo i privreda srednjovjekovne Bosne, Posebna izdanja Akademije nauka i Umjetnosti Bosne i Hercegovine, 88, Odjeljenje društvenih nauka, knjiga 18, 1987, Sarajevo.
19. Kulisher, J. (1957.), *Opća ekonomska povijest novog vijeka*, Zagreb.
20. Ilić-Popov, G., Pavlović, Đ. (2003.) *Leksikon javnih finansija*, 2003., Beograd.
21. Mijočević, G., „Institucija carina u srednjovjekovnoj Bosni, Hum, Mostar, XI,17-18, 2017, 310- 324.
22. Mišić, S., Veselinović, A.(1999.), *Leksikon srpskog srednjeg veka*, Beograd.
23. Neurath, O. (1957.), *Istorija antičke privrede*, Beograd.
24. Glazier, M., Hellwig, M.M. (2005.), *Savremena katolička enciklopedija*, sv. VI, Split.
25. Tošić, Đ. (1987.), *Trg Drijeva u srednjem vijeku*, Sarajevo.

CUSTOMS LAW OF MEDIEVAL BOSNIA

Dževad Drino, associate professor
Faculty of Law, University of Zenica

Summary

Customs duties are a form of indirect tax that is paid when goods cross the state border; in the Middle Ages, they were collected differently than they are today, derived from the custom of the established revenue of the Crown where their name comes from. Customs are collected by the ruler, the state, but also by individual cities; in Egypt it is considered to have been established during the era of Pharaoh Djoser (period of the Old Empire, 2670-2150 BC), in ancient Athens it amounted to 2% for import and export through the port of Piraeus, while the Roman Empire preserved the text of the customs the law of the Province of Asia (*Lex portorii Asiae*) by which it was 2-2.5% and was paid at the borders of the province.

Kulin Ban Charter of 1189.g. does not mention the word customs, it first appears in the charters of Ban Matej Ninoslav (1232-1249), which freely exempts merchants from Dubrovnik from paying all customs duties. Ban Stjepan II Kotromanić (1292-1353), who doubled state territory and left for the Adriatic, in February 1326. informs the people of Dubrovnik about the introduction of a 10% duty, by a charter of 1332. The 100-year pause in the issuance of the Dubrovnik charter was interrupted, and by the charter of 1334. lease of customs established.

Keywords: *Bosnia, customs, Dubrovnik, tax, trade*

R
B